

Հայկազեան բառարանը ինչպէս առաջ յիշեցինք, Կապար բառին ստուգաբանութեան մասին աւելի լուսաւոր գաղափար ունի, քան թէ Հինգերարպէյէյտեանին ստուգաբանական բառարանն, որ անկից շատ վերջը հրատարակուած է և Հմտական գիտութեանց յառաջդէմ ժամանակին մէջ՝ Յարգ. Հեղինակին ստուգաբանութիւնը շատ առաջադիւայ կ'երեւի. կը գրէ. « Կապար իբր զի Կապար ծանր է քնութեամբ և վայրահակ, և Կարապ և Սաւիշա Վուրին երեսը կը կենան: Մենք ալ սաստիկ ծանրութիւնը կապարի օրինակաւ կը բացատրենք. լատ. Plumbus, նշ. կապար, և փոխաբերութեամբ նշ. ծանր: — Բնկըդմեցան որպէս կապար ի Վուրս սաստիկս (Նէ. Ժ. 10): — Քան զկապար զի՞նչ ծանր լինիցի (Սիւրբ, Ի. Բ. 17)¹: Լաւ է օրինակներն և մեկնութիւնն, բայց այդ ստուգաբանութիւն չէ: »

Կապար բառն նախնեաց գրութեանց մէջ՝ ունի երեք իմաստ. նախ կը նշանակէ հանաժանութիւն մտադը, որ շինութեանց և գործեաց համար շատ կը սպասուի. « Ձեմոտիք թաղեցաւ, որ առաւել քան զկապար մածուցանէր ընդ մարմնոյն զկաւան » (Ուղ.) : Երկրորդ, զառնապատուղ փշոտ բոյս մը՝ որ լատ. *Cyperis*, յն. *Κάππαρις* : « Եւ զի խոտն Կապար տարածանի ընդ երկիր և ոչ բարձրանայ. այսպէս և մեղաւորքն առ երկիրս միան » (Տօնակ) : Երրորդ բրբեռն գրիչ. « Չառալին ծրագրութիւն կապարին ոչ ի բաց բառնայ » (Շ. մտթ.) : — Իրեւ Հոմանիչ Կապար բառին Ոսկիփորկի մէջ՝ գործածուած է Արթիւն. « Արթիւն սեւա, որ է Կապար » :

1. Տեա. Ստուգաբանական բառարան. Հայ լեզուի. Կ. Պոլս. 1894 :

2. Հմտ. Պիւնիոս ԺԳ. 21. Եւ Տակիտոս Տարեգր. Բ 69 :

3. Հմտ. Diet. of the Bible. Lead :

4. Յայագա Ականց զրգարն կ'ըսէ «... Ես սրացնեմ զարձիճն և զնեն զալմասն ի մէջ արճնի, և պատուածն և զնին ի վերայ երկաթի օրհնի(?) և երկաթի կռնով հարկանեն ի վերայ արճնին. որ ալմասն ի մէջն է, կոտորի ալմասն և միայ ի մէջ արճնին, և չի սփռիլ: այսինքն տաղըրմիշ լինիլ. արճնի զինութիւնն զինքն ժողով պահէ, յետոյ բանան զարճնն և հանեն զկոտորեալ ալմասն և ի բան տանիլ »: Մեզ անծանօթ է ալմասնի այս տեսակ փշուռ. լուր գիւտը, որ շատ օգտակար պիտի լինէր եթէ առապելի նման բան մը չըլլար :

Մի քանի բառագիրներ Արթիւ բառը Կապարի հոմանիչ ընդունած են. իսկ Վ. Հ. Քալանի զայն զգ. Molybdene բառին կը սեփականէ. « Կապար ի մեզ տաի եւս Արթիւ ի յետնոց, գոր ես սեպհականեցի Molibdene մետաղի, որ է նման կապարայ » : Արթիւ բառը Ս. Գրոց թարգմանութեան մէջ գործածուած չի գրեւորուած: — Հին ասոն Կապարը գրութեան կամ քանդակելու համար շատ կը գործածուէր. վեմարան և Հոնտոր Նաւապետն կը բացադանէ « Ո՛ տայր ինձ գրել զբանս իմ, և հանել զնոսա ի մատեան յաւիտեան, զրչաւ երկաթեաւ ի Կապարի կամ ի վէմա քանդակեալ » (Յովք. ԺԺ. 23): — Երկաթէ գրելով կը փորագրէին կարծր քարերն և փոքրագրութիւններ կապարով կը լեցընէին. Հին Եգիպտացիներէն միացած արհեստ մըն է² որ մինչեւ մեր օրերը հասած է և տաւկարին կը գործածուի³: Յետնագոյն զրչաւ գրաց մէջ կապարի մասին քանազան յատկութիւններ կը կարդայք. ուսումնական բաւական կարեւորութիւն մ'ունի Հետեւեալ⁴ սահմանն եթէ ճիշդ է :

Շարայարեղի

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

ՆԱՐԵԿԱՅԻՆ¹ ԵՆ ՆԱՐԵԿԸ

ՆԵՂԶԱՆՈՒՐ ազգերու գրականութեան մէջ, հազուապէս են մատենագիրներ՝ որք եղած ըլլան խորհրդական միանգամայն և ժողովրդական — պատկառելի և սիրելի : Խորհրդականութիւնը կից է անծանօթին, ստուերոտին, խաւարին հետ. ժողովրդականութիւնը ծանօթին, լուսաւորին, արեգակին հետ: — Նարեկացին իւր անձին մէջ միացուց այս երկու յատկութիւնը: Մեր մատենագիրներուն մէջ, իրով զատ, ոչ ոք ունի երկուքն ի միասին :

1. Նարեկացին ծնաւ 931ին, մեռաւ 1011ին: Հայրը՝ Խոռով: Անձեւացեաց եպիսկոպոս էր: Մանուկ հասակէն կրօնաւորեցաւ Նարեկաց վանքին մէջ: Քահանայական և գրաւորական կեանք մ'անցուց :

Ո՞վ է Նարեկացին և ի՞նչ է Նարեկ հարցման՝ անստգիւտ կրնայ պատասխանուիլ . Նարեկացին՝ հայ ժողովրդեան Սուրբն է , Նարեկը՝ հայ ժողովրդեան զերբն է :

Գաղթականութեան մէջ այլ ժողովուրդն իւր Սուրբը չէ մոռացած : Վասպուրականի հայութիւնը , որ 1021 ին , Սենեքերիմ վերջի

իշխանին առաջնորդութեամբ , Կապադովկիոյ և Պոնտոսի հայկական ցանցառ հասարակութիւնը խտացուց , իւր նահանգին պաշտպանին նշխարներէն մաս մի հետը կը պտըտցնէր՝ իրրեւ շարնափան թերափ մի : Անոր յաջորդ սերունդը , իրրեւ քնարան այն աւանդին , մենաստան մի կանգնեց Արակա

Ո . Գր . Նարեկացի .

զիւղին մէջ , Տիվրիկի մօտ , որու կիսափույ եկեղեցեակը Միսաք ամիրայն , այս գարուն կիսուն , նորոգեց : Սրբոյս մահկանացու ծածկութին փոքր մաս մ'այլ , թերեւս Կեսարիոյ շուրջը , Տարսիլ զիւղին մէջ զահուի , ուր իւր անունով ուրիշ մենաստան մ'այլ ունի :

Շատ անգամ զիւղացին իւր կրօնական

և ազգային հնութենէն միայն Նարեկացւոյ անունը զիտէ : Հիւանդին անկողնին վրայ Աւետարանին հետ Նարեկն այլ կը կարգացուի : Ոչ մէկ միտք ժողովուրդէն այսքան սուղ գնահատուած է : Բազմաթիւ զրոյցներու ենթակայն եղած է Նարեկացին : Նման համակրանք մ'այլ առ Շնորհալին կը տածէ

ժողովուրդը, որ շատ զարմանալի չէ, Հոռմէ
կէլայի գագաթէն, կաթողիկոսական անժողով
վրայէն, դիւրին էր շատ հեռու հասցնել ձայնը.
բայ զարմանալին Նարեկայ վանքին մէջն է.
Նոյնութիւնն այն աստիճանին հասած է
որ մաքի առջեւ միշտ էր միասին կը ներ-
կայանային Նարեկացի, Նարեկի դիւան և մե-
նաստանը: Արդէն մոռցուած են անունները
հալածուած կրօնաւորներուն, որ տասներորդ
դարու մէջ վանքը հիմնեցին: Քիչ տարի յա-
ռաջ հայ ուխտաւորը դեռ Նարեկի դիւղը
շտեռած, կաթողիկէն և բարձրագոյն զանգա-
կատունը կը նշմարէր համանուն վանատան
եկեղեցւոյն՝ որ լեռնակողմին վրայ կը բարձրա-
նար: Կը համբուրէր քնարանները Անանիա
նարեկացւոյն, քեռի և վարժապետ Ս. Գրի-
գորի, Յովհաննէսին, հարազատ և միակրօն
եղբայր Ս. Գրիգորի, և հուսկ ուրիշն Նա-
րեկացւոյնը « յօրինեալ օրմի, յետկոյս խո-
րանի Անդղառոյ սրբուհւոյն կուսի »: Հի-
մայ յայ բոլորին մէկ մասը ծիսաւած կոչա-
մի կը կազմեն երկրին վրայ, ուր ամէն ինչ
որ կայ՝ պատրաստ է անանիակալ փոփոխու-
թեան, բաց ի աւերակներէն: Այս բոլորին
տեսութիւնը, միայն Նարեկացւոյ յիշատակն
է որ դեռ ըզձալի կ'ընէ:

Գրիգորի բոլոր կեանքն այն միայնարա-
նին սրբազան սեւ իրերուն մէջ անցաւ: Իւր
սեւ սենեկէն, սեւ պաշտօնոցով, սեւ կնիզով
և սեւ ժամագրքով ստաւ նա այն թոխը
որ զինք այնքան վեր պիտի սլացնէր: Ի՞նչ
ձեռք էր որ այս համասփիւռ սեւութեանց
միջէն Գրիգորի արեգակը քաշեց հանեց վեր.
Ի՞նչ անծածօթ և զօրաւոր ձայն որ հիւսմայեց
« Եղիցի լոյս, և եղեւ լոյս » և այնքան զօ-

րաւոր: — Գաղտնիք է. Նարեկացին իսկ
խորհրդականութեան ամենէն պարզ և հիւ-
ցուցիչ կ'ստի է: Հարցուր ժողովրդեան, որու
րենէն ստեպ կը լսես այս անունը, օ՜վ է
Նարեկացին: Պատմական երկու բառ պիտի
չկարենայ պատասխանել: Անոր համար Սուրբ
ոգի մ'է որ շատ զործած է, առանց երբեք
երկրիս վրայ բնակած ըլլալու: Ինչո՞ւ հա-
մար այնչափ ժողովրդականութեան հետ այս
անծանօթութիւնը: — Վասն զի ժողովուրդը
չՆարեկացին կը ճանչնայ ոչ իւր բարձր դիւ-
քէն, ոչ աղաղակաւոր քարոզներէն, այլ իւր
առաքիւնէրէն: Երբեք և չտի աղօթքի, և
այս երկուքս անծանօթին հետ կապ մ'ունին:

Արեւելեաց քրիստոնէութեան մէջ անձ
մը միայն գիտեմ իրեն մերձաւոր. Ս. Եփրեմ
խորեն, հայ սուրբիս նախագաղափար:
Բայց աշակերտն այս ծրարին վրայ գեղեց-
կադոյն՝ նկար մի քաշեց իւր անձին մէջ և
այսու յափշտակեց անկէ ժամանակի յա-
ռաջնութեանը՝ որ իրեն կը պակսէր:

Գրիգոր ճշմութեամբ մաշած, սրտին հրովը
սոսորուած սպառնցաւ վաթսնամեայ հա-
սակին: Բոլոր կենացը մէջ հոգին սրբազան
կրից քաջ քնարահար մ'եղաւ: Անոր աղ-
ղեցութեանց տակ թրթռաց անպիտակից մար-
մինը. արգասիք իրին կազմեց Նարեկը:

Նորա գրածներուն միջէն միայն Նարեկը
ի նկատի պիտի առնում: Հոգւոյն զգացում-
ները դէմքի վրայ կ'ուսուցնասիրուն. հրա-
շակերտները մատենադիրներու դէմքերն են.
Նարեկացւոյ զուտ գործոցն այս աղօթագիրքն
է: Միտքը և գրիչը հոս այնքան շտալ, իւր
միւս գրուածներուն մէջ յոգնած կ'երեւին:

Նարեկին, ինչպէս ամէն հայ գիտէ, աղօ-

1. Արուսեանեանց. Գ. Վ. Համով-Հոտով,
էջ 44:

2. Միւս գրուածներն են. Երգ երգոցի մեկ-
նութիւն մը, դրած Գուրգէն իշխանին խնդրա-
նօք: Աճն և լեզուէ պարզ, շատերու հասկանալի
ընելու համար անոր խորհրդական իմաստե-
րը: Վերջուտ լաւագոյն կը համարի զայս
բան նոյն նիւթին վրայ եղած ուրիշ մեկնու-
թիւնները: — Երեք Գրած, ի Գրուածսան Հոգւոյն
Սրբայ ի Ս. Խաչն և յեկեղեցի-Քառնէն աւելի
առաջեր: — Երեք ճառ, ի Ս. Յակոբ Մժեմայ, յԱռ-

տուածածին և յԱռաքեալսն: — Յետին երկուքս
Նարեկի մէջ կը յիշուին. առաջինը Ձբանին հե-
տեւեալ բառերուն մէջ առ Ատուածածին. « Ըն-
կալ գմաղիման... Ընդ սմին խառնեալ զբանն իմ
նախնի մեծիդ ներքոյն ի քոյց պաղատանս »:
Երկրորդը Ձբ բանին մէջ « Այդ վասն առաքե-
լոցն արքայ զարոց զգովեստն արժանատոյոս.
թեան ըստ իմուն կարի... յայտնաբ բանի պաշ-
տեցի »: Հուսն և ինչպէս ինչպէս պատմու-
թիւնը, զոր իրաւամբ ձեռնամխուած կը հա-
մարի Հ. Գաբրիէլ Աւետիքեան վարդապետը:

Թագիրը մ'է կոչուած վանքին անուամբ ուր լըյս տեսաւ շուրջ 1003 թուականին: Յիշատակարանին մէջ Նարեկացին իւր Յովհաննէս եղբոր գործակցութիւնը կը յայտնէ այս գործին մէջ: Հ. Գարեգին Զարբանանքեան պարզ խորհրդակցութիւն մի կամ Ս. գրոց կոչումներուն փնտռել մը կը համարի այդ աշխատակցութիւնը: Յամենայն Վեպս Նարեկացւոյ գրչէն անցած են գրքին իւրաքանչիւր էջերը: Ոճոյն միապաղաղ յառաջխաղացութիւնը նոյնը կը հաւաստեն:

Ամբողջը 95 բան են, ինչպէս կը կոչուի իւրաքանչիւր բաժանումը: Առաջինը իբրեւ վերնագիր կը կրէ հետեւեալը: Ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աստուծոյ: Յաջորդ գլուխներուն մէջ ասոր վրայ կը յաւելցուի և հետեւեալը. վերստին յաւելուած կրկին հետոքեան ճորտի հսկողի առ ճոյն աղերս մաղրանաց քանի: Հէ, ՂԲ, ՂԳ միայն ազատ են այդ վերնագրութենէն ՁԷ բանը կը սկսի «Եւ արդ քանզի ի գլուխ կատարման հասեալ սակաւմասնեայ կտակի այսօր ողբերգութեան». շատ կանոնով ծանուցած պիտի ըլլայ նարեկացի գրքին վերջնաւոր, եթէ ՂԲ, ՂԳ այլավերնագիր երկայն գլուխները ի նկատի առնունք: Եթէ զանոնք վերցնենք բուն տեղն է: Այդ երկու գլուխները յետոյ նարեկի մէջ մուծուած կը համարի Հ. Գարեգին Վ. Աւետիքեան: Դիտելու է դարձեալ որ ՂԷ համավերնագիր «բանը» գիտմամբ ամենէն վերջը ձգուած է, իբրեւ աւարտ: ՂԲը որ կոչնակի վրայ կը ձառէ և ՂԳը Միւտոնին վրայ իրենց վերնագրութեանց մէջ

«ընդ կերպարանս թարգմանութեան» «Աղօթք թարգմանորէն» բացատրութիւնքը կը կրեն. ուր թարգմանութիւն բառը ոչ այնքան մեկնութեան իմաստն ունի որքան թարգմանաբար յօրինուածութեան: Նոյն իսկ յետինը — Միւտոնի վրայ խօսողը — իմաստներու շատ փոխառութիւններ ունի Կիրեղ երուսաղեմացւոյ խորհրդածոքիւն ճորտը մակարուած ձառէն, որ դրոշմի կամ միւտոնի վրայ կը խօսի¹: Այս այլավերնագիր յօրինուածութիւնն է չե՞ն արդեօք արդիւնքը Յովհաննէս գործակցութեան — որ քան իւր եղբայրը նուազ հանձնարի տէր էր — և Նարեկացւոյ միայն 92 «Բան»երն² որք են «ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աստուծոյ»:

Աւետի հետաքրքրական է գիտնալ թէ արդեօք այդ բանաստեղծական գրութիւնը բանաստեղծի լեզուով (ստանաւոր չափով) գրուեցաւ թէ ոչ: Ամէն Նարեկ կարդացողը զգացեր է անոր զրեթէ ամէն էջերում, տաղաչափութեան ելեւէջը: Եւ թէպէտ հանրածախով ընկալ քաղցրութեամբ յայտնի ցուցնէ հայկական չափին դրոշմը իւր մեծ մասին մէջ և ռաբոտնէանը շատ էջեր լեցնէ, անկարելի է հաստատել որ ոտանաւոր գրուած ըլլայ Նարեկը: Քնարականին ամէն չափորոշն այլ եթէ ուզենք տողել աղօթագիրքս, դեռ դուրս ձգուելիք բառեր պիտի մնան: Նարեկացին զինքը իւր խանդին յանձնած է, և ոճը, դասաւորութիւնը և նմանայանդ հոլովներու վերջաւորութիւնքն յառաջ բերած են մի տեսակ ընդհանուր գաշնակաւորութիւն մի, երգի գաշնակաւորութիւնը²: Սակայն

1. Նոյն բանին երկրորդ պարբերութիւնը հետեւեալ իմաստով կը սկսի «Աստի մեկնապէս թարգմանեալ ի մեզ զայս զանձ անվաճառ»:

2. Օրինակ մը նարեկեան գաշնակաւորութեան. «Այ օծութեամբ իւզով՝ պատժապարտ ընդ մեղաւորին մատուցեալ առ կենդանա՛ծիր ոտից զարշապարէ՛ր՝ զկաթիլէս արանց վարսիւք հերացս ընծայեցուցանեմ, այլ զամբիծ հաւատս ամբարձմամբ բազկացս սոռոյգ դաւանմամբ հոգւոյ ողջունել ըբբանց կափուցմամբ զերկիր համբուրեմ, խառնեալ հեծութիւն աղբըցս արտասուաց՝ բժշկութիւն հոգւոյս առ

զերսեմ...:

Ընդ աղիողորմ թշուառութեան կականման ձայնի այրւոյն ի Նոյնի մօր միամօրին, տատանմամբ մատանցն, կոծմամբ կրծիցն, հոսմամբ արտասուացն, տուայտանօք տիրութեան զիմացն, և ես պաղաւտիմ վերջին հեծութեամբս, տուր յուսուցատեղոյս զքաջաւորութիւն միութարութեան զթած քո բանիդ, ասելով և ինձ, զովեւելք բարի ստեղծիչ աշխարհի, թէ ՄԻ Լաւր գերի բազմաց ողբալի: (Նարեկ Վնեւտ. ապ. 1893 էջ 100, 102):

շատ էջեր այլ ինքը դիտմամբ ուսանաւոր գրած է¹,

Նարեկացւոյ բանաստեղծութիւնը խոր է և անձնական: Երկայն ցանկ մի պիտի տուէի եթէ իւրաքանչիւր բանին մէջ ստեղծած, ներք ուզէի մէջ բերել: Կ'անցնին՝ շարուած կամ միասնակ, սակայ անյարակից առաջարկութեամբ, մերթ շարժականներով շղթայուած երկու կատարաններուն զրեթէ բոլոր անձնատրութիւնը, երկնային մարմինները, երկիրս կազմողները, ջրեր, ծաղիկ, միջատ, դազան, թռչուն, սանդղատմտի դեմքը — ամենքն այլ իրենց առանձին գոյններովը, աւելցնել այլ Նարեկացւոյ շնչովն ոգեւորուած կը խօսին, և իրեն հետ միայն կը խօսին — և ամենքն այլ իրեն կ'ըսեն, Հայեաց ի քեզ: Յետ կենսաժամանակ պշտովին՝ Նարեկացին զինքը կը ճանչնայ էակ մը որ անձամբ միշտ հեռանալու վրայ է կատարեալին իդէալին մերձաւորութիւնն:

Արեւելեան գոյնագեղ և շոյայասէր երեւակայութիւնն ոչ մէկ տեղ այնպէս խոնուած, խտացած, ինչպէս Նարեկի մէջ: Բառերու նորօրինակ առումները, շրջաբանութիւնքը, չափազանցութիւնքը, յատուկ զրչով մի առատաբար և խառնիրուան մէջը թափուած, ամէն միջավայրի և ժամանակի համար թարմ գրուած մի կը ցուցնեն զՆարեկը²: Կենաց հասարակ գործողութիւնքն անխտիր կ'ան-

ցնին բարձրերու քովէն, ինչպէս աղքատ մը հարուստին քովէն հասարակաց փողոցին մէջ: Նարեկի մէջ ամենքն այլ իրաւունք ունին շրջելու: Հեղինակը սակայն գիտէ ամէն իր պատշաճապէս ներքել, այնպէս որ ոչ ոք տխուր ստուեր մի կը ձգէ իւր նկարին մէջ՝ զոր Աստուծոյ նուիրած է: Օրինակ մը, «Ինչպէս ստաակիչ զոյգն զեղծ կամ ձիթոյ ծորումն՝ երկիրս բազմոտանի և տկար խլրտու մով զեռացող ճճիներուն վրայ ընկած, կը ցամքեցնէ, այսպէս և սակաւ մի արտօսք աչերէ կաթած, և հեծող սրտին զոյգն հառաչումն հոգին ելած, կը հալէ շար բանս» արկովին գունդերը, ինչպէս հարաւային տաք շնչուն, արեւն հետ խառնուած, սառամանիքը³:

Նարեկացւոյ բանաստեղծութիւնն զուսպգայիւն է: Ի բաց առեալ Ս. Գրիգոր՝ հասարակաց ժառանգութիւն մ'եղած, գրեթէ բոլորովին ազատ է լոյն և ասորի այնչափ ընտանի ազդեցութիւնն: Միջավայրովը ներշնչուած կը գրէ. «Կամ թէ, հաւատաւորութեան համար, կըող թաթին մէջ, նժարի տեղ արարատեան լեռը դնեմ զեռ չհաւասարին միւսին ցածութեան (ուր իւր մեղքերը դեղուած են»⁴: Ազգայնութեան ամենէն ցցուած կէտն է որ կը նշմարէ Նարեկացի:

Վերը, Նարեկացւոյ վարուց ուրուագծուածութեան մէջ ըսի, թէ Ս. Եփրեմ թուրքի միայն մերձաւոր է իրեն, նոյն եղբակցութիւնը

1. Թող ինքը խօսի հետեւեալ առդրուան մէջ, յորս մեղի նոր տեղեկութիւն մ'ալը կու տայ իւր զարու եղերերգակ բանաստեղծներուն ակումբի մը վրայ: «Եւ արդ ստուգապէս է իրաւաբար ընդ որս որք ըստ ձայնից կողմնաշանցն և զբանիցն յարմարութիւն հանդերձեն, ի նոյն գիտքերեալ գաւարտնառն տանցն, որովք առաւել սաստիկ մորմոքեալ ճմրեցուցանեն զաղէտս կարեացն սրտին ըզձից առ արտասուացն բըխուան: Ոստոյն և քաղցնալ իմ ի գոչեալ պարոտ ակըմբից ցատտ այնր երախանաց, որք զշանչացն յեղանակեն քանաստեղծութիւն, և եւ ընդ նոսին՝ նոցին հեծութեամբ աւազական ձայնարկութեամբ պանծինս տարածանեմ զվըլտակրութիւնն»: Եւ քէչ տող վերը կը սկսի նմանայանգը որ Յ Թուղթ անընդհատ կը գրաւէ:

Յանդի զործածութիւնը, մեր մէջ, Ենորհալէն և Մագիստրոսէն յառաջ սկսած է:

2. Ամպեմ է ոչ անձրեւեմ, (փոխանակ, արմիմ է չեմ լար) պատաղումներով շրջանակուիլ, անհաւանքը բարդուած (երեսի վրայէ, փոխանակ արտումբ), մէզին մեկնել, և ստանձրելի (փոխանակ անեղծանելի), խնկաւոր աղօթք (փոխանակ հաւոյթ), մատեան չնչական ներքէն և զրսէն ողբով բարդուած (փոխանակ եղերերգ քերդողի) բացատրութիւնք են որոնց մենք Թիմ զորդին մէջ նոր ընտանեցանք. բացատրութիւնք՝ որոնք տանն դարէ ի վեր կ'աւրէին մեր մատեանգրութեան մէջ:

3. Նարեկ էջ 48: Կեռ աւելին էջ 39 և 42: 4. Նարեկ էջ 53:

պիտի ելն իրենց մարերու բաղկատութենէն այլ, որ կը ցուցնէ միանգամայն թէ ինչպէս, ժամանակին յառաջելոյն, հայն գերակշռութիւնն ստացաւ այն ազգին վրայ որ իւր առաջին վարժապետն եղաւ ի քրիստոնէսւ-

ԵՓԵՍՈՍ՝ ԱՂՍԹԲ Էջ 8-9:

Բայց, տէր, սրտիս փակուած գուռը, և ծագէ իմ ներսս արդարութեանդ ճառագայթներուն լոյսը՝ մեղքէն ազտէն արբէ: Հոգւոյս վերքերը բժշկէ: Երկիւղիդ մէջ զիս հաստատէ:

Տէր, խաղաղութեան առաւօտ մը ծագեցուր սրտիս: մեղքէն խաւարը և ցուազին զինքը մտքէս հալածէ, և մարմնոյս շնորհէ արի վարք մը, քսւ կամբքիդ համեմատ առաքինաբար ապրելու համար:

Թողով Նարեկացւոյ պատկերալից բացատրութիւնը հոս գիտելու արժանի է որ մինչ ասորին ճառագայթին լոյսը սրտին մէջ միայն կ'ուզէ ծագիլ, հայն թէ սրտին և թէ մտքին. վասն զի գիտէ թէ հշմարտութիւնը լոյսին, որ միայն սրտի մէջ կը ծագի, շատ վատահելի չէ:

Գան Ս. Եփեսոսի ազօթներն աւելի նման են Նարեկի Ս. Օգոստինոսի Առանձնախօսարեանքը: Բայց Հիպոլիտոյ եպիսկոպոսին խորհուրդները հոս շատ պարզ են. այս երկրիս վրայ բնաւ կամ քիչ կը նայի: Արեւակը իւր սպիտակութեամբը միայն կը գիտէ. մինչ Նարեկացին բոլոր պոյներովը: Նազիսականցին է, յոյնը վերջապէս, որ Նարեկացւոյ կը հակակշռէ: Բացառութեամբ իւր խմատասարկական ժամին, յորում մեր կենաց սոնդծուածին քողարկատրումէն ջղաձգութեամբ կը տանջուի, ընդհանուրին մէջ Նարեկացին վար կը մնայ պատկերներու ճառարութեան և տարօրինակ նորութեան տեսակետովը: Գողտր զգացումին մէջ կը յաղթէ Նարեկացւոյ. յետնոյս զգացումը սիրտը չգորովը. լուրջ է և ահարկու, յատկութիւնը՝ որ մեծ մտքերու ժառանգութիւնն են: Պէտք չէ մոռնալ սակայն որ Նազիրեկացի իւր պատանեկութիւնը և երիտարարութեան առաջին տարիները Յոնիոյ և Ելլադայի մատենագիրներու երկայն շարքին մէջ քալելով անցուց. անոնք իւր միտքը կազմակերպեցին:

Թիւն: Հատուած մի իրենց ազօթներէն, քան տմէն զարճուած, լատգոյն պիտի զանազանէ տարբերութիւնն այդ երկու ցեղերուն ներկայացուցիչ մտքերուն:

ԵՓԵՍՈՍ Էջ 554:

Բայց երեսիս աշխուհի հետ և մտքիս տեսանելիքը. արեւուն հշմելուն հետ՝ արդար արեւակը այլ սրտիս անկախութեանը մէջ թող մտնէ. փառքիդ ճառագայթը իմաստներու խորհրդանոցիս մէջ թող ջահէ: Խաչիդ տեսառնագրութիւնը հոգւոյս և մարմնոյս վրայ համասփիւտ տարածուի: Քու ինծի համար կառուցած տաղաւարը՝ հանդերձ պահապան հագովը, այսօր քեզի կը յանձնեմ:

Նարեկացին ինքն իրեն աշակերտը և վարժապետն եղաւ: Այս հանգամանքը Նարեկացւոյ նժարը կը ծանրացնէ:

Արեւելեան քրիստոնեայ զրականութեան մէջ անեղբայր, Նարեկը տոհմային մատենագրութեան էն խոր գիրքն է թէ և առջի բերան պարզագոյնը երեւի: Անկէ հաւ առնելու համար, ինչպէս կ'ըսուի, ընթերցողը պէտք է գտնուի այնպիսի տրամադրութեան մէջ, որ կարենայ այս իմաստներու բովին խորը փորել և գտնել ազամանները՝ զոր հեղինակը բարկութեան մը ստուերին մէջ թաղեր է: Նարեկացին ունի իւր մութ կտորները. և ամէն լջի մէջ պայծառութիւն պահանջել մատենագրէն՝ որ իւր ներսը կը բացատրէ և ոչ թէ արտաքինը, խիստ հաւկապահանջութիւն մ'է: Թուով ոչ աննշան էջերու մէջ¹ Նարեկացին զարճուածներու փոփոխութիւն պահանջելի էր: Այս կտորներուն մէջ այլ՝ նա մեզի միշտ մետաքսանման նուրը և զօրաւոր իմաստներ կը ներկայացնէ բայց միշտ նոյն գոյնով. թէպէտ ասկէ միտքը զաղար շտոնուր, սակայն աչքն և ախանջը կ'ընդարմանան: Արեւելքի երգ մ'է որուն առաջին տունը միայն կը լսենք և մնացածը կը կարգադրէ:

1. Ի մասնաւորի 41, 51, 92, 117, 154, 159, 175, 276, 285, 344, և Բանին և 483, 519 երեսներու մէջ:

Դիտարին է Նարեկի վրայ ճիշդ գաղա-
փար մը կազմել, լոկ անոր վրայ եղած ու-
սումնախորովիչները կարգադրով. պէտք է բուն
խիկ գիրքը ընթերցուի, ուսումնասիրել: Չե-
տեղեմը Հոս էլ մը աշխարհաբար: «Այս
կեանքս՝ իւր կրքերովը, ճիշդ ծովու կը նմանի:
Հողին՝ մարմնայն շինուածովը, ինչպէս նա-
ւակի մը մէջ՝ կը տատանի անթիւ կոհակ-
ներէ, որք ամէն կողմէ կը դիմեն: Մինչդեռ
եռ անհոգ և վստաջ կը չուէի, փոքր մի-
ջոցին պատճառաւ որ կայ ընդ մէջ հանգըս-
տեան և տառապանքին, հազիւ արկածի
թեթեւ կասկած մը մտքիս մէջ կրելով, և
մինչ կը համարէի թէ հասած եմ, ահա
յանկարծակի իմ ամբասն մէջ ձմեռը հասաւ
բարբեր քամիով, և ետեւէ ետեւ զիզուող
ալիքներու զիմազուրկեամբ հանդարտու-
թիւնը վրդովեց: Ուստի նաւն ալիքներու
վայրենի բախումէն խորտակեցաւ, թեւերու
զործանէութիւնը քայքայեցաւ, առագաստին
թուշարանը անկարկատելի ծուկներու բաժ-
նուեցաւ... Իրին արգասիքն ինձ ողբերու
յիշատակարան մ'իւնաւ: Նաւուղիդը նաւին
հանգէպէ կը շըջի և կու չար. ձեռքը ծնօտին
վրայ դրած՝ արտասուքի գետ մը կ'իջեցնէ:
Մնացած սակաւ կտորուանքը, որք զեռ կ'ե-
րեւին, ծովու ալիքներու ծփումէն ազդուած՝
խողխողուած բանաւորի մը պէս, տխրապին
թախիծով կը հեծնէ»:

Միացուցէք ասոր նման բանաստեղծու-
թեամբ և զգացումով զողողացող հարիւրաւոր
էջեր այլ, այն ատեն մենք կ'ունենանք ըն-
դարձակ պատկերը կանաչագոգ անտառի մը,

1. Նարեկ. սույ. Վինետ. էջ 140-5:

— Կարծեք արեւելից ամենէն աւելի վեհ բա-
նաստեղծութիւն մ'է աս, մրցակից նոյն իսկ
նարեկան քերթութեան, որուն հետ սերտ
պղծաւ մ'ունենալ կ'երեւի. և մենք առաջինը
չենք որ Նարեկացւոյ գործոյն մէջ արաբական
զոյն մը կը նկատենք:

2. Նարեկի ոգւոյն թարգմանութիւնն ան-
հմարին է. այնքան հայերէն բեզուին հետ չա-
ղուած է: Նարեկացին ուզեր է միշտ հայերէն
խօսիլ. այս բանն ոչ սակաւ ֆէաս կը հասցնէ
մեր զգուշութեան և իրեն համբաւին:

որս մրայ առանձին լուսոյ մը բոլոր մոգ-
երեւոյթները կը կեդրոնանան, աստուածա-
ցուցման մը հանդերձանքին համար:

Նարեկը, անվիճելի կերպով ազգային մա-
տենագրութեան լաւագոյն բեբը, տիեզերա-
կան զրականութեան մէջ ակզբնական գիրք
մը պիտի նկատուէր, եթէ եւրոպական լե-
զուով թարգմանութիւն մը հնարարու ըլ-
լար՝:

Ե. Ն. Ա.

Ի ՆԻՆԱ Ս. ԳՐ. ՆԱՐԵԿԱՅԻՆՈՅ

Այնտեղ՝ ուր հեռուն հորիզոնին վրայ
Մառախլով պատած ըլլող մ'երևայ,
Ուր մըլաղ լուսով թուխ ամպոց մէջէն
Ցուցնէ լուսին դէմքն արծաթեղէն,
Եւ ոսկից ատուի քաղցրիկ խորխուրդ —
Չեղի սըլտից ըրդխած մի սուրբ հառաչանք —
Մերթ յայս կողմ՝ մերթ յայն վազէ մորորած
Հատուկներու մէջ դարեւոր մայրեաց,
Եւ ուրտապտոյտ հովտաց մէջ դալար
Անցնելով՝ յամկարծ աստ առնու լալար:
Ի՞նչ է այն պայծառ լոյսն որ կը ցրլար
Բլլոյն զգալաթան այդ ամբին վըրայ —
Չէ այդ արեգակ, մօտեցաւ գլշեր,
Աստեղը զինչ գոհար կը փայլին յեթեր.
Պատած է անա ըրլոյն շըրջապատ
Բազմութիւն մարդոց՝ ռամիկ և ազատ.
Ձայմեր կը լլուսին տըխտը մըլագի,
Համդէս կը ամշուշտ այնտեղ կատարուի.
Դիմենք, դէպ յայն կողմ ուղղենք մեր քայլեր
Փութով այդ տեսեան ըլլանք վըլաներ...

Բայց դանդաղաբայ անա կը շարժին,
Ի ձեռս ամենուն մոմեր կը վառին,
Ուր և կոծ միայն լուսի կ'ըլլայ
Նըմշեցեալ մ'արդեօք կը տանին մոքա:
Յերկիր խոնարհած ամենուն աչեր
Ջերմին արտասուաց հոսն առտմեր.
Անթիւ արեւոյք ի ծայմ ողբակամ
Երգեն անդալար տըխտը շարակամ —
Ո՞վ է վախճանամ այն լուսադոգի,
Ոյր այդպէս շըբեղ թաղում կը լինի...

*

Կ'ամցնին մի առ մի բազմութիւն մարդկան
Կու գայ, կը հառնի դազող դիւթական.
Որուն մէջ համգլխի մի սուրբ արեղայ
Վեղարն ի զըլխին, գիրք մ'ի ձեռին կայ: